

ЛОГІКА ТА ЕПІСТЕМОЛОГІЯ

УДК 11+16

DOI 10.35423/2078-8142.2022.1.1.6

І. Я. Пасічник,
доцент кафедри теорії та історії культури
Львівського університету імені Івана Франка,
м. Львів, Україна
e-mail: pasitschnyk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5643-0611>

ПОНЯТТЯ МЕТАФІЗИКИ ТА ЙОГО ІНТЕРПРЕТАЦІЯ У М. ГАЙДЕГГЕРА

*Поняття метафізики від початку є проблемою: викинувши у I ст. до н.е. як випадкова робоча назва для позначення текстів, написаних трьома століттями раніше, утвердившись у схоластиці, а тоді набувши особливої ваги у філософії XVII–XVIII ст. – вже з XIX ст. воно стає також синонімом ненауковості та безглуздості. Останнє значною мірою є результатом поверхового розуміння того, що таке метафізика, але також – на ґрунтовному рівні – результатом серйозних спроб перегляду уявлення про людину як *animal rationale*. Однією з найпомітніших з них є філософія Мартіна Гайдеггера. Метою статті є дослідження Гайдеггерової інтерпретації поняття метафізики у ширшому історичному контексті цього поняття. Перша частина статті окреслює проблему поняття метафізики загалом. У другій здійснюється реконструкція Гайдеггерового аналізу поняття метафізики у його історичному контексті. Третя частина аналізує Гайдеггерове власне використання терміна “метафізика”. І остання частина статті дискутує саме Гайдеггерове тлумачення метафізики як проблеми.*

Ключові слова: метафізика, Гайдеггер, пізнання, суще, людина.

1. Проблемність поняття метафізики

Проблемність поняття метафізики полягає вже у його виникненні. Це поняття постало у 1 ст. до н. е. як випадкова робоча назва для комплексу текстів, написаних трьома століттями раніше (ви-слів τὰ μετὰ τὰ φυσικά для позначення Аристотелевої протї філософія; поняття метафізики Аристотель, звісно, не вживав). Утвердившись остаточно як термін у схоластиці, воно набуває особливої ваги у філософії XVII–XVIII ст. Притому до XIX ст. майже немає текстів, які називалися б *метафізика*. Є тексти, назви яких містять прикметник *метафізичний*, як, наприклад: «*Disputationes metaphysicae*» (1597) – «*Метафізичні диспути*» Франциско Суареса чи «*Meditationes de Prima Philosophia*» (1641) Рене Декарта, які в 1647 р. виходять французькою під назвою «*Méditations Métaphysiques*» – «*Метафізичні медитації*». Чи не найвідомішим текстом XVIII ст. з назвою «*Метафізика*» – є «*Metaphysica*» (1739) Александера Готліба Баумгартена. Цей текст був таким популярним, що отримав чотири прижиттєвих та три посмертних видання, а також був підручною книгою Канта продовж його університетського викладання метафізики. І вже з XIX ст. поняття метафізики (чи тепер радше означення *метафізичний*) починає вживатися у сенсі *сумнівності, ненауковості та безглуздості*.

Останнє є значною мірою результатом поверхового розуміння (а здебільшого – нерозуміння) того, що таке метафізика у її класичному варіанті XVII–XVIII ст. Адже щонайпізніше починаючи з Крістіана Вольфа метафізика є не що інше, як вчення про *підстави людського пізнання та загальні предикати суцього*. У класичному варіанті метафізики XVIII ст. її поділяють на *metaphysica generalis* та *metaphysica specialis*. У *metaphysica generalis* йдеться про підстави пізнання речей (суцього) в загальному, й вона охоплює онтологію (*ontologia*) – науку про загальні предикати суцього (*ens, res*). У *metaphysica specialis* йдеться про підстави пізнання окремих основних видів суцього (окремих *entia*), й вона складається з: космології (чи загальної космології, *cosmologia generalis*) – науки про загальні предикати світу (*mundus*); психології (*psychologia*) – науки про загальні предикати душі (*anima*) та природної або ж раціона-

льної теології (*theologia naturalis* чи *theologia rationalis*) – науки про Бога (*Deus*), наскільки він може бути пізнаний без віри (фактично йдеться про розгляд поняття Бога). Цей поділ приписують Крістіану Вольфу. Однак у самого Вольфа термінологічного розрізнення *metaphysica generalis* та *metaphysica specialis* ще немає, хоча є чіткий поділ метафізики на онтологію, емпіричну психологію, загальну космологію, раціональну психологію та природну теологію. У «*Metaphysica*» Баумгартена цей Вольфовий поділ набув вигляду: онтологія, космологія, психологія, природна теологія. Термінологічне ж розрізнення *загальної* та *спеціальної* метафізики, ймовірно, є узагальненим поділом метафізики кінця XVIII ст. У першому параграфі «*Metaphysica*» Баумгартена *метафізика* визначається як *наука про перші принципи людського пізнання* («*Metaphysica est scientia primorum in humana cognitione principiorum*» [1, § 1]). Це визначення можна загалом розглядати як певний підсумок уявлення про метафізику першої половини XVIII ст. Метафізика у її класичному розумінні є не що інше, як *доказове* знання про підстави (чи перші принципи) людського пізнання. Властивою ознакою метафізики є спосіб думання, в основі якого лежать поняття *душі* та її *спроможностей*, а також поняття *світу* і *Бога*.

Із цієї перспективи підгрунтя метафізичного способу думання справді сягає щонайпізніше Платона та Арістотеля. Однак класична форма метафізики бере свій умовний початок у Рене Декарта. А загальною ознакою метафізичного способу думання є те, що *людина* інтерпретується як *animal rationale* – тобто істота, що її душа наділена спроможностями *розуму* (*intellectus*) та *рації* (*ratio*).

Тож невдоволення метафізикою, яке постає в XIX ст. – й *на поверховому рівні* призвело до негативних конотацій цього терміна – *на ґрунтовному рівні* є також результатом серйозних спроб перегляду уявлення про людину як *animal rationale*. Ці спроби досягають кульмінації у першій половині XX ст., й однією з найяскравіших з них є філософія Мартіна Гайдеггера.

Цікаво, що більшість досліджень на цю тему стосуються передусім Гайдеггерового розуміння метафізики, але не поняття метафізики у Гайдеггера в ширшому контексті поняття метафізики

загалом (пор. зокрема останні дослідження: Вендель (2002) [2], Діл (2017) [3], Гутшмідт, Шмідт (2020) [4]).

Для кращої та швидшої ідентифікації Гайдегерових текстів їх цитування подаватиметься за абрєвіатурами та загальноприйнятою формою GA (Heidegger, Martin: *Gesamtausgabe*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main) із вказуванням номера тому та сторінки, а саме:

WM, GA 9 = *Was ist Metaphysik?* (1929) = [5]

KM, GA 3 = *Kant und das Problem der Metaphysik* (1929) = [6]

GbM, GA 29/30 = *Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit* (1929/30) = [7]

EfM, GA 40 = *Einführung in die Metaphysik* (1935) = [8]

ÜM, GA 7 = *Überwindung der Metaphysik* (1936–1946) = [9]

NwM, GA 9 = *Nachwort zu “Was ist Metaphysik?”* (1943) = [10]

ELM, GA 9 = *Einleitung zu “Was ist Metaphysik?”* (1949) = [11]

2. Гайдегеровий аналіз поняття метафізики в його історичному контексті

Аналіз поняття метафізики в його історичному контексті Гайдеггер здійснює у «*Grundbegriffe der Metaphysik*» (1929/30) – «*Основних поняттях метафізики*». Свій аналіз Гайдеггер цілком логічно починає з факту, що поняття метафізики виникає як інтерпретація першої філософії (прóтї філософія) Арістотеля, й зазначає, що в цьому контексті воно має два значення:

1) *Технічне значення*. Термін *метафізика* використовується для позначення чотирнадцяти книг (що стосуються проблем першої філософії), які в упорядкуванні творів Арістотеля Андроніком з Родосу розташовані після «*Фізики*». Термін *μετὰ* тут інтерпретується як *post*, й буквально метафізика – це книги, які на полиці за порядком розташовані після «*Фізики*».

2) *Змістовне значення*. Термін *метафізика* використовується для позначення знання про те, що виходить поза фізику (поза чуттєве). Термін *μετὰ* тут інтерпретується як *trans* та має значення *переходу, зміни* (des *Umschlags*): «Metaphysik wird zum Titel für die Erkenntnis des über das Sinnliche Hinausliegenden, für die Wissen-

schaft und Erkenntnis des Übersinnlichen.» (GbM, GA 29/30, S. 59) – «Метафізика стає назвою для пізнання того, що виходить поза чуттєве, для науки та пізнання надчуттєвого».

Гайдеггер тут підкреслює, що це змістовне значення поняття метафізики виникає, однак аж ніяк не в результаті справжнього розуміння першої філософії Арістотеля. А навпаки: перша філософія починає інтерпретуватися як пізнання надчуттєвого з огляду на відносно випадкове тлумачення назви “метафізика”. І саме тому поняття метафізики стає а) *поверховим* (äußerlich), б) *заплутаним* (verworren) та с) *безпроблемним* (problemlos).

а) *Поверхове*. Поняття метафізики Гайдеггер називає поверховим, оскільки у християнській інтерпретації *надчуттєве* прирівнюється до *теологічного пізнання* (їдеться про теологію розуму, не віри), а сам Бог як предмет раціонального пізнання постає як визначене (хоч і надчуттєве) суще, а отже – як суще поміж іншого сущого. Тож, зрозуміла у такий спосіб метафізика ставиться, відповідно, нарівні з іншими науками про суще та нарівні з іншими практично-технічними знаннями: «Metaphysik ist nivelliert und veräußerlicht in die tägliche Erkenntnis, nur daß es sich dabei um das Übersinnliche handelt, das überdies durch die Offenbarung und Lehre der Kirche erwiesen ist.» (GbM, GA 29/30, S. 66) – «Метафізику знівельовано та спрощено (veräußerlicht) до буденного пізнання, єдине що притому йдеться про надчуттєве, яке на додачу доведене одкровенням і вченням церкви».

б) *Заплутане*. Поняття метафізики є також заплутаним, бо вже в Арістотеля в окресленні предмета першої філософії знаходимо два напрями розгляду сущого: а) *теологія* як пізнання справжнього (останнього) сущого, яке християнська інтерпретація саме й розглядає як *надчуттєве* (Бога як суще поряд іншого сущого) – тобто *зовнішньо, поверхово*; б) *пізнання сущого як такого*, тобто найзагальніші визначення сущого, які виходять поза одичине.

Гайдеггер стверджує, що (α) у першому випадку – *теологічне пізнання* – йдеться про *надчуттєве* (Übersinnliche), у в сенсі, що воно лежить *поза* (über) чуттями; (β) у другому ж випадку – *суще як таке* – йдеться про *нечуттєве* (Unsinnliche), у сенсі, що його не

можна досягнути чуттями. Але, згідно з Гайдеггером, навіть Арістотель цієї різниці не бачить, не кажучи вже про поверхову інтерпретацію філософії Арістотеля через Християнство. І таким чином два підставовідмінні способи *поза-перебування* (*Arten des Hinausliegens*) поєднуються в одному понятті, що й робить його заплутаним та нечітким: «Etwas, Einheit, Andersheit, Verschiedenheit, Gegensatz, sind solche, die über jedes Einzelne hinausliegen, aber in *ihrem* Hinausliegen gänzlich verschieden sind vom Hinausliegen Gottes in bezug auf irgendein Ding. *Diese beiden grundverschiedenen Arten des Hinausliegens* werden in *einen* Begriff zusammengekoppelt. Es wird gar nicht gefragt, was *hier* das *μετά* heißt, sondern es wird unbestimmt gelassen.» (*GbM*, GA 29/30, S. 68) – «Щось, єдність, іншість, відмінність, протилежність є такими, що перебувають поза усім окремим, але в *своєму* поза-перебуванні вони повністю відрізняються від поза-перебування Бога стосовно якоїсь речі. Ці обидва підставовідмінні види *поза-перебування* поєднуються в *одне* поняття. Зовсім не ставиться питання, що *тут* означає *μετά*, натомість це залишається невизначеним» (Пор.: *KM*, GA 3, S. 7).

с) *Безпроблемне*. А тому, згідно з Гайдеггером, те, що історично називали *метафізикою*, не здатне досягнути *μετά* як проблему. Іншими словами: традиційно зрозуміла метафізика не має себе саму як проблему. У цьому сенсі поняття метафізики є безпроблемним. Особливість же новочасної метафізики, на думку Гайдеггера, полягає у тому, що предметом запитування є не лише суще в цілому, але під питання ставиться також той, хто запитує. Тому метафізика Нового Часу, починаючи з Декарта, відправною точкою має не існування Бога та докази його існування, а *свідомість*, яка, однак, є радше надійним фундаментом цієї метафізики, а не проблемою. Згідно з Гайдеггером, метафізику як проблему вперше починає розглядати Кант, однак і він є обмеженим рамками свого способу думання, які значною мірою є метафізичними.

Аналіз поняття метафізики в його історичному контексті Гайдеггер фактично завершує словами: «Ich versuche Ihnen deutlich zu machen, warum wir zwar den Ausdruck “Metaphysik” gebrauchen,

ihn aber dennoch in der überlieferten Bedeutung nicht annehmen können. Warum das nicht der Fall ist, hat seinen Grund in der inneren Unzuträglichkeit, die in dem traditionellen Begriff der Metaphysik beschlossen ist» (*GbM*, GA 29/30, S. 75): «Я намагаюся зробити для Вас чітким, чому ми хоч і використовуємо вислів “метафізика”, проте не можемо прийняти його у його традиційному значенні. Те, чому ми цього не можемо, має своєю підставою внутрішній розлад, який вкладено у традиційне поняття метафізики».

3. Гайдеггерове власне використання поняття метафізики

Тож поняття метафізики у традиційному контексті для Гайдеггера є незадовільним. Однак водночас Гайдеггер використовує термін “метафізика” як назву для проблеми самої філософії: «Diese Frage: *Was ist die Metaphysik selbst, was ist das Philosophieren*, bleibt von der Philosophie unablösbar, ist ihre ständige Begleiterin. Sie stellt sich um so schärfer, je eigentlicher Philosophie geschieht. Wir werden noch mehrfach sehen, daß diese Frage, was die Philosophie selbst sei, diese nicht als etwas Nachträgliches begleitet, sondern mit zu ihr selbst gehört, während die Frage, was Mathematik, Physik, Philologie sei, im Grunde von diesen Wissenschaften weder gestellt noch gelöst werden kann.» (*GbM*, GA 29/30, S. 85): «Це питання: *Що таке сама метафізика, що таке філософування*, залишається невіддільним від філософії, є її постійним супутником. Воно ставиться тим гостріше, чим справжніше відбувається філософія. Ми ще неодноразово бачитимемо, що це питання, що є сама філософія, супроводжує філософію не як щось додаткове, а що воно належить до неї самої, тоді як питання, що є математика, фізика, філологія по суті не може бути цими науками ні поставленим, ні вирішеним».

Метафізику Гайдеггер розуміє як *серцевину філософії* – «Kern aller Philosophie» (*EfM*, GA 40, S. 20) і загалом фактично отожднює філософію та метафізику. Адже, згідно з Гайдеггером, вся філософія від Анаксимандра до Ніцше розгортається як метафізика, а саме, як *метафізичний спосіб запитувати*, який властивий усій філософії. Цей метафізичний спосіб запитувати Гайдеггер означає як *Hinausfragen über das Seiende* (запитування поза суще): «Meta-

physik ist da Hinausfragen über das Seiende, um es als ein solches und im Ganzen für das Begreifen zurückzuerhalten.» (*WM*, GA 9, S. 118) – «Метафізика є тут запитування поза суще, щоб знову отримати його як таке та в цілому». Тобто метафізика для Гайдеггера – це *Erkenntnis des Seienden im Ganzen* (пізнання сущого в цілому).

А оскільки метафізика – намагання схопити суще в цілому, й оскільки таке намагання передбачає *вихід поза суще* (поза все, що існує), – то такий вихід може бути лише *виходом у те, що не існує*, отже – в Ніщо. Саме в цьому контексті у «*Was ist Metaphysik*» Гайдеггер, щоб пояснити, чим є метафізика, і розглядає запитування про Ніщо: «Das menschliche Dasein kann sich nur zu Seiendem verhalten, wenn es sich in das Nichts hineinhält. Das Hinausgehen über das Seiende geschieht im Wesen des Daseins. Dieses Hinausgehen aber ist die Metaphysik selbst. [...] Die Metaphysik ist das Grundgeschehen im Dasein. Sie ist das Dasein selbst» (*WM*, GA 9, S. 121–122): «Людське Dasein може тільки тоді підступати (sich verhalten) до сущого, коли воно вступає (hineinhält) в Ніщо. Вихід поза суще відбувається у сутності Dasein. Цей вихід і є сама метафізика. [...] Метафізика є основною подією у Dasein. Вона є – самé Dasein».

Тож уся філософія – є прямуванням до Ніщо, оскільки продиктована тим способом думання, яким є метафізика. *Подолання (Überwindung)* ж метафізики Гайдеггер розуміє як її *Vollendung* – завершення та довершення метафізики. Завершуючи та довершуючи себе, метафізика необхідно впирається у Ніщо. Тому про завершення метафізики Гайдеггер говорить як про *руйнацію* (падіння) – *Einsturz* – створеного метафізикою світу та *спустошення* землі, яке постає з метафізики (*ÜM*, GA 7, S. 70). І тому *подолання* метафізики Гайдеггер розуміє як *переведення метафізики у її істину*: «Die Überwindung ist die Überlieferung der Metaphysik in ihre Wahrheit» (*Ebd*, S. 77) Ця істина є осягненням метафізикою своєї сутності, чим вона є насправді, а зокрема, осягненням того, що її шлях – шлях у Ніщо. Згідно з баченням Гайдеггера, *завершення метафізики* починається з Гегеля. Передостанньою його фазою є – через Шопенгауера – Ніцше. Й остання фаза історично-технічна, а саме, *техніка* як найвища форма раціональної свідомості, іншою сторо-

ною якої є *Besinnungslosigkeit* – забуття, неусвідомленість (Ebd, S. 85). Гайдеггер стверджує, що «[d]as Zeitalter der vollendeten Metaphysik steht vor seinem Beginn» (Ebd, S. 78) – «[e]поха завершеної метафізики стоїть перед своїм початком» (Ebd, S. 78). Початок завершення метафізики знаменує *воля до волі* (Wille zum Wille), попередньою формою якої є *воля до влади* (Wille zur Macht), чия сутність і стає зрозумілою лише з *волі до волі* (Ebd, S. 80; *NwM*, GA 9, S. 303). До того ж епоха завершеної метафізики більше не потребує філософії: «Die vollendete Metaphysik, die der Grund der planetarischen Denkweise ist, gibt das Gerüst für eine vermutlich lange dauernde Ordnung der Erde. Die Ordnung bedarf der Philosophie nicht mehr, weil diese jener schon zugrunde liegt. Aber mit dem Ende der Philosophie ist nicht auch schon das Denken am Ende, sondern im Übergang zu einem anderen Anfang» (*ÜM*, GA 7, S. 81) – «Завершена метафізика, яка є основою планетарного способу думання, дає каркас для, вірогідно, довготривалого порядку землі. Цей порядок більше не потребує філософії, бо вона вже лежить в його основі. Але з кінцем філософії не настає вже також і кінець думання, а лише його перехід до іншого початку».

Підґрунтям Гайдеггерового розуміння метафізики є його вчення про *забуття буття* (Seinsvergessenheit), у контексті чого можна виокремити три основні тези:

а) Від Анаксимандра до Ніцше філософія розвивається як метафізика, внаслідок чого від неї була прихована *істина буття* (Wahrheit des Seins) (*EIM*, GA 9, S. 369). Уже Арістотель звужує *буття* до *природи* (φύσις).

б) У межах такого способу думання людина інтерпретує себе як *animal rationale*. Тому доки людина залишатиметься *animal rationale*, доти вона буде *animal metaphysicum*, іншими словами: доки людина розумітиме себе як *розумну живу істоту*, метафізика буде частиною її природи (Ebd, S. 367).

с) Теза Гайдеггера про необхідність нового (не метафізичного) способу думання, яке буде думати *істину буття*: перехід від *das vorstellende Denken* до *das andenkende Denken*, тобто від думання, яке уявляє, репрезентує (нім. Vorstellung тут відповідає

лат. *repraesentatio*), а саме, метафізичного думання, яке зорієнтоване лише на суще, – до *вдумливого думання* (*das andenkende Denken*), яке зможе думати істину буття.

Цю коротку реконструкцію Гайдеггерового власного тлумачення та використання поняття метафізики доречно завершити цитатою з його певною мірою підсумкового тексту на тему метафізики – “*Einleitung zu 'Was ist Metaphysik?'*” (1949): «Wenn nun freilich das Denken, das versucht, die Wahrheit des Seins zu denken und zwar im Herkommen aus der langen Gewohnheit des Vorstellens des Seienden als solchen, sogar selbst sich in diesem Vorstellen verfängt, dann wird vermutlich sowohl zu einer ersten Besinnung als auch zur Veranlassung des Übergangs vom vorstellenden in das andenkende Denken nicht nötiger sein als die Frage: Was ist Metaphysik?» (Ebd, S. 381) – «Звісно ж, якщо думання, яке намагається думати істину буття, виходячи з давньої звички уявляти суще як таке, навіть саме заплутується у цьому уявлюванні, то, ймовірно, як для першого осягнення, так і для приводу переходу від уявлюваного до вдумливого думання не буде нічого необхіднішого, ніж питання: Що таке метафізика?»

4. Проблема Гайдеггерового тлумачення поняття метафізики

Тож Гайдеггер намагається запропонувати альтернативу метафізичному способу думання, наголошуючи тут на необхідності зрозуміти саму метафізику. Однак *зрозуміти метафізику* – означає для Гайдеггера зрозуміти основну спрямованість усієї європейської філософії. Для означення цієї спрямованості Гайдеггер і використовує термін *метафізика*. Тобто в історичному контексті поняття метафізики Гайдеггера цікавить мало, лише тією мірою, якою його можна використати для обґрунтування своєї власної теорії. Тому хоча Гайдеггер і аналізує поняття метафізики в його історичному контексті, однак цей аналіз потрібний йому лише для того, щоб відкинути традиційне розуміння поняття метафізики та надати йому власного розуміння.

Сутність Гайдеггерового розуміння поняття метафізики ще в середині ХХ ст. влучно висловив Вольфганг де Бьор: «Heidegger versteht unter “der” Metaphysik nicht “eine Lehre oder gar nur eine Sonderdisziplin der Philosophie”, er meint damit nicht eines oder mehrere der überlieferten ontologischen Systemgebäude, sondern eine in sich geschlossene Grundbewegung der abendländischen Geschichte.» [12, S. 500–501]: «Гайдеггер розуміє під метафізикою не “якесь вчення чи й зовсім лише якусь особливу дисципліну філософії”, він має на увазі під нею не одну чи кілька традиційних онтологічних системних побудов, а один замкнений у собі основний рух західноєвропейської історії». Тож під *метафізичним способом думання* Гайдеггер розуміє *західноєвропейський спосіб думання загалом*, основа якого лежить у західноєвропейській філософії. І саме у цьому сенсі філософія від Анаксимандра до Ніцше є для Гайдеггера не що інше, як метафізика.

Однак (залишаючи за дужками значення та чинність самого Гайдеггерового підходу до розуміння західноєвропейської історії та філософії) використання Гайдеггером поняття метафізики не є безпроблемним.

З одного боку, Гайдеггер сам підкреслює, що слово *метафізика* виникає як технічний термін і тривалий час таким залишається; з іншого ж боку, його власне використання цього слова побудоване значною мірою саме на етимологічній інтерпретації цього *технічного терміна*. Звісно, такий крок Гайдеггера можна пояснити або тим, що для означення власної теорії йому саме і придався цей технічний термін, історичне використання якого і так було заплутаним та неясним. Або ж також тим, що факт історичного використання слова “метафізика” для позначення певних онтологічних та гносеологічних проблем західноєвропейської філософії може свідчити (свідчить) про намагання західноєвропейської філософії краще зрозуміти та означити саму себе; з такої перспективи Гайдеггер наче вперше надає поняттю метафізики належного йому значення. Власне, подібним чином Гайдеггер і обґрунтовує своє використання цього поняття.

Але навіть, якщо прийняти ці пояснення, то все ж ігнорується те, що технічному терміну “метафізика” було надано досить чіткого значення та контексту в XVII–XVIII ст.: *метафізика як наука про перші принципи людського пізнання*. Гайдеггер, однак, і це інтерпретує в річищі *Hinausfragen über das Seiende* як загального напрямку руху філософії. Зокрема, у «*Die Grundbegriffe der Metaphysik*», характеризуючи філософію Нового часу та стверджуючи, що у ній з’являється дещо *нове*, він висловлюється так: «Wenn dieses Neue etwas ist, was zur Metaphysik und nicht zur sogenannten Erkenntnistheorie gehört, dann ist zu fragen: Welchen metaphysischen Charakter hat das Neue, das mit der neuzeitlichen Philosophie einsetzt, für die Metaphysik überhaupt?» (*GbM*, S. 82): «Якщо це нове є чимось, що належить до метафізики, а не до так званої теорії пізнання, тоді треба запитати: Який метафізичний характер має це нове, яке настає з новочасною філософією, для метафізики загалом?» Цитований фрагмент засвідчує, що для Гайдеггера те, як розуміли метафізику в XVII–XVIII ст. має мінімальне значення. Протиставляючи метафізику та «так звану теорію пізнання» Гайдеггер чітко підкреслює, що поняття метафізики, проінтерпретоване у контексті теорії пізнання, є для нього не більше, ніж закономірним непорозумінням. (Новим же в новочасній “метафізиці” Гайдеггер називає зсув акценту від сущого в цілому до того, хто запитує, через що відправною точкою такої “метафізики” стає поняття свідомості.)

Тож Гайдеггерові тлумачення поняття метафізики є можливим лише у разі, якщо окремі моменти історичного контексту цього поняття розглядати як несуттєві. Зрештою, Гайдеггер добре це усвідомлює та сам на це вказує. А тому й приділяє досить багато уваги власній інтерпретації філософії XVII–XVIII ст., однак майже не торкається пояснення поняття метафізики у філософії цих століть. Його ж аналіз історичного поняття метафізики концентрується передусім на Томі Аквінському як коментаторі Арістотеля та завершується Франциско Суаресом (*GbM*, S. 69–84). Тобто, згідно з баченням Гайдеггера, все найважливіше відбувається з поняттям метафізики на межі переходу від його технічного значення до зміс-

товного, зокрема у масштабних схоластичних інтерпретаціях Аристотелевої «*Μεταφυσικά*», далі ж історичне значення поняття метафізики не має особливої вагомості.

А отже, вже читаючи «*Was ist Metaphysik?*» (1929), однією з необхідних умов належного сприйняття цього тексту є розуміння, що Гайдеггер пояснює у ньому не те, чим є метафізика загалом, а те, що він сам означає словом *метафізика*. Це, однак, зовсім не означає, що Гайдеггерове тлумачення та використання поняття метафізики не має під собою ніяких підстав. Але нерозуміння принципової нетотожності поняття метафізики у його усталеному історичному значенні та поняття метафізики у Гайдеггера неодмінно ставатиме тут джерелом різноманітних хиботлумачень не лише Гайдеггерової філософії, а й передусім метафізики загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Baumgarten A. G. *Metaphysica*: lat.-de. = *Metaphysik*; (übers. G. Gawlick und L. Kreimendahl), Stuttgart-Bad Cannstatt : Eckhart Holzboog, 2011.
2. Wendel S. Vollendung der Metaphysik. Zur Nietzsche-Kritik Martin Heideggers. Müller K. (Hrsg.): *Natürlich: Nietzsche! Facetten einer antimetaphysischen Metaphysik*. Münster : Lit 2002. S. 118–137.
3. Dill M. Heidegger, Art, and the Overcoming of Metaphysics. *European Journal of Philosophy* 25:2. 2017. P. 294–311.
4. Gutschmidt R., Schmidt S. W. Martin Heidegger – Kritik der Metaphysik im Ausgang von Welt und Sein. Keiling T. (Hrsg.): *Phänomenologische Metaphysik. Konturen eines Problems seit Husserl*, Tübingen : Mohr Siebeck, 2020. S. 112–154.
5. Heidegger M. Was ist Metaphysik? *Heidegger M. Gesamtausgabe*. Bd. 9. Wegmarken. Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 1976. S. 103–122.
6. Heidegger M. *Gesamtausgabe*. Bd. 3. Kant und das Problem der Metaphysik. Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 1991.
7. Heidegger M. *Gesamtausgabe*. Bd. 29/30. Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit (1929/30). Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 1983.

8. Heidegger M. *Gesamtausgabe*. Bd. 40. Einführung in die Metaphysik. Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 1983.

9. Heidegger M. Überwindung der Metaphysik (1936–1946). *Heidegger M. Gesamtausgabe*. Bd. 7. Vorträge und Aufsätze. Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 2000. S. 67–98.

10. Heidegger M. Nachwort zu «Was ist Metaphysik?» Heidegger M. *Gesamtausgabe*. Bd. 9. Wegmarken. Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 1976. S. 303–312.

11. Heidegger M. Einleitung zu «Was ist Metaphysik?» Heidegger M. *Gesamtausgabe*. Bd. 9. Wegmarken. Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 1976. S. 365–383.

12. Boer W. Heideggers Mißverständnis der Metaphysik. *Zeitschrift für philosophische Forschung*. 1955. V. 9. S. 500–545.

REFERENCES

Baumgarten, A. G. (2011). *Metaphysica: lat.-de. = Metaphysik*. Gawlick, G. & Kreimendahl, L. (übers.) Stuttgart-Bad Cannstatt: Eckhart Holzboog.

Boer, W. (1955). “Heideggers Mißverständnis der Metaphysik”. In: *Zeitschrift für philosophische Forschung*, 9, 500-545.

Dill, M. (2017). “Heidegger, Art, and the Overcoming of Metaphysics”. In: *European Journal of Philosophy* 25:2, pp 294-311.

Gutschmidt, R., Schmidt, S. W. (2020). “Martin Heidegger – Kritik der Metaphysik im Ausgang von Welt und Sein”. In: Keiling, T. (Hrsg.): *Phänomenologische Metaphysik. Konturen eines Problems seit Husserl*, Tübingen: Mohr Siebeck, pp. 112-154.

Heidegger, M. (1976). “Einleitung zu «Was ist Metaphysik?»” (1949). In: Heidegger, M. *Gesamtausgabe*. Bd. 9. Wegmarken. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, pp. 365-383.

Heidegger, M. (1991). *Gesamtausgabe*. Bd. 3. Kant und das Problem der Metaphysik (1929). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Heidegger, M. (1983). *Gesamtausgabe*. Bd. 29/30. Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit (1929/30). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Heidegger, M. (1983). *Gesamtausgabe*. Bd. 40. Einführung in die Metaphysik (1935). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Heidegger, M. (1976). “Nachwort zu «Was ist Metaphysik?»” (1943). In: Heidegger, M. *Gesamtausgabe*. Bd. 9. Wegmarken. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, pp. 303-312.

Heidegger, M. (2000). “Überwindung der Metaphysik” (1936–1946). In: Heidegger, M. *Gesamtausgabe*. Bd. 7. Vorträge und Aufsätze. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, pp. 67-98.

Heidegger, M. (1976). “Was ist Metaphysik?” (1929). In: Heidegger, M. *Gesamtausgabe*. Bd. 9. Wegmarken. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, pp. 103-122.

Wendel, S. (2002) “Vollendung der Metaphysik. Zur Nietzsche-Kritik Martin Heideggers”. In: Müller, K. (Hrsg.): *Natürlich: Nietzsche! Facetten einer anti-metaphysischen Metaphysik*, Münster: Lit, pp. 118-137.

Ihor Pasitschnyk

Candidate of Philosophical Sciences (Ph.D.), Associate Professor at the Department of Theory and History of Culture, National Ivan Franko University of Lviv; Lviv, Ukraine; e-mail: pasitschnyk@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5643-0611>

The Concept of Metaphysics and its Interpretation in Heidegger

Abstract

The concept of metaphysics is a problem from the beginning. The word “metaphysics” originated in the 1st century BC as a technical working term for a description of Aristotle’s texts about πρώτη φιλοσοφία written three centuries earlier. The concept of metaphysics established as a term in Scholasticism and, finally, acquires special importance in the philosophy of 17-18th centuries. And since the 19th century the adjective “metaphysical” is also used in the sense of “doubtful”, “unscientific” and “senseless”. This is largely the result of a misunderstanding of metaphysics, especially its classical version of the 17-18th centuries. Because at the latest, starting with Christian Wolff, metaphysics is nothing but a science of the first principles of human cognition. Metaphysics

is therefore the way of thinking based on the concepts of the soul and its abilities, as well as the concepts of the world and God. From this perspective, the metaphysical thinking really reaches Plato and Aristotle. However, the classical form of metaphysics originates from Descartes. A common trait of the metaphysical thinking is the interpretation of human being as animal rationale, namely being whose soul is endowed with understanding and reasoning abilities. Thus, the dissatisfaction with metaphysics that emerged in the 19th century was also the result of serious attempts to reconsider the idea of human being as animal rationale. These attempts culminated in the first half of the 20th century, and one of the most striking of them is the philosophy of Martin Heidegger. The paper first reconstructs Heidegger's analysis of the concept of metaphysics in its historical context, then analyzes Heidegger's own use of the term "metaphysics". Finally, the paper discusses the problem of Heidegger's interpretation of metaphysics.

Keywords: *metaphysics, Heidegger, cognition, entity, human being.*